

MAHREM ALANDA SİVİL HUKUK İNŞASI: MAHMUT ESAT BOZKURT'UN MEDENİ KANUN GEREKÇESİ VE EUGEN HUBER KAYNAKÇASI*

BUILDING OF CIVIL LAW IN A PRIVATE DOMAIN: THE JUSTIFICATION OF MAHMUT ESAT BOZKURT AND THE BIBLIOGRAPHY OF EUGEN HUBER

Çiğdem DUMANLI**

Geliş Tarihi/Received: 01.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 19.06.2023

DUMANLI, Çiğdem, (2023), "Mahrem Alanda Sivil Hukuk İnşası: Mahmut Esat Bozkurt'un Medeni Kanun Gerekçesi Ve Eugen Huber Kaynakçası", Belgi Dergisi, S.26, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2023/II, ss. 1-23.

Öz

Cumhuriyet'in ilanından sonra bir dizi inkılâp gerçekleştiren kadrolar, bu bağlamda devletin çekirdeği olan aileyi ilgilendiren hukuki meselelerde de bir dönüşüm öngörmüşlerdir. Buna yönelik çalışmalar 1924 yılında başlamış, 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu örneğinde Türk Kanunu Medenisi'ni resepsiyon yöntemiyle kabul etmişlerdir. Bu Kanun, Osmanlı dönemindeki Mecelle'nin düzenlemeye dâhil etmediği, kişi, aile ve miras hukukunu da kapsayacak bir temel oluşturmuş ve o ana kadar mahrem olan alanda sivil bir hukuk anlayışını ortaya koymuştur. Şüphesiz Medeni Kanun o günden bu güne birçok çalışmaya konu olmuştur. Hristiyan-Batı'dan alınma bir kanunun Müslüman-Doğu coğrafyasından bir ülke ve toplumda uygulanabilirliği, bunda ne kadar başarılı olunabileceği, eksiklikleri ve doğruları ile 1926 Medeni Kanunu günümüz tartışmalarında da güncelliğini korumaktadır. Bu makalede, Osmanlı döneminde Mecelle'nin ortaya koyduğu sorunlara, yeni Kanun'un Meclise taşınma sürecine ve Meclise geldiği noktada mebuslar tarafından dile getirilen görüşlere değinilecektir. Bununla birlikte, bilhassa Adalet Vekili Mahmut Esat (Bozkurt)'un Kanun'a sunduğu gerekçe irdelenecektir. Bozkurt, gerekçesinde, Kanun'un kabulünü zorunlu kılan sebepleri irdelemekte, bu bağlamda Osmanlı'dan o yana hukuk alanında mevcut sorunlara değinmektedir. Bu gerekçesinde dile getirdiği ve esaslı gördüğü sorunların bir kısmını Medeni Kanun'un XV. yıldönümü için kaleme aldığı bir makalesinde de tekrarlayacaktır. Söz konusu gerekçe, İsviçre Federal Arşivi (Schweizerisches Bundesarchiv) evrakları içerisinde bulunan, Eugen Huber'in bir seçki olarak sunduğu ve o dönem İsviçre'de mevcut hukuk sorunlarına ilişkin bilgiler ihtiva eden kaynakça ile karşılaştırılacaktır. Bu kaynakça, İsviçre'nin kendi Medeni Kanun'unu oluştururken yaşadığı sıkıntılar hakkında İsviçreli hukukçular tarafından kaleme alınan çalışmaların bir derlemesi niteliğindedir. Hâliyle, Türk Kanunu Medenisi'nin kabulüne giden süreçte yaşanan sorunlarla, İsviçre'nin kendi Medeni Kanun'una giden süreçte yaşadığı sıkıntılar arasında bir kıyaslama yapabilmek için önemli bir temel teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Türk Medeni Kanunu, Hukuk İnkılâbı, Eugen Huber, Mahmut Esat Bozkurt, İsviçre.*

**Bu makale, yazarın misafir araştırmacı olarak Kasım 2018-Mayıs 2019 tarihlerinde bulunduğu Bern Üniversitesi Tarih Enstitüsü'nde ve İsviçre arşiv ile kütüphanelerinde yapılan araştırmalarının bir neticesi olarak ortaya çıkmış ve Tübitak 2219 Yurtdışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı ile desteklenmiştir.

**Arş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (<https://orcid.org/0000-0002-7872-4821>).

Abstract

The cadres who carried out a series of reforms after the proclamation of the Republic, envisioned the transformation of the legal issues concerning the family that is the nucleus of the state. Efforts for this purpose started in 1924 and in 1926, the Turkish Civil Code was adopted through the reception method on the model of the Swiss Civil Code. This law covers personal, family and inheritance law, which were not regulated by the Mecelle during the Ottoman period and established a basis for a civil understanding of law in a hitherto private domain. Undoubtedly, the Civil Code has been the subject of many studies since then. In a country and society in the Muslim East applicability of a law taken from the Christian West, how successful it can be, its shortcomings and truths and the 1926 Civil Code remains relevant in today's debates. This article will mention the problems posed by the Mecelle in the Ottoman period and the process of transportation of the new law to the parliament and the views expressed by the deputies at the point where it came to the parliament. Moreover, the Minister of Justice Mahmut Esat (Bozkurt)'s justification for the law will be analysed in particular. In his justification, Bozkurt analyses the reasons that necessitated the adoption of the Law, and in this context, he mentions the problems that have existed in the field of law since the Ottoman Empire. He will repeat some of the problems that he has mentioned in this justification and that he considers fundamental in an article he wrote for the XVth anniversary of the Civil Code. This justification will be compared with the bibliography, which Eugen Huber presented as a selection containing information on the legal problems existing in Switzerland at the time and which is among the documents in the Swiss Federal Archive (Schweizerisches Bundesarchiv). This bibliography is a compilation of the works written by Swiss jurists on the difficulties that Switzerland has experienced in drafting its own Civil Code.

Keywords: *Turkish Civil Code, Law Reform, Eugen Huber, Mahmut Esat Bozkurt, Switzerland.*

Giriş

Ulus devletlerin ortaya çıkış sürecinde anayasalar ve buna bağlı olarak millet egemenliğine dayalı siyasal temsil hakkı ile kanunlaştırma hareketleri büyük önem kazanmışlardır. Avrupa'da dinde reformasyon ve endüstrileşen toplumlarda cemiyet yaşamına geçiş aşamaları yüzyıllar içerisinde gerçekleşmiştir. Toplumsal dönüşümlerin devleti değişime zorladığı bir süreçten ziyade, devletin zaafiyetlerini fark etmesiyle harekete geçtiği bir gelişme ise Osmanlı modernleşmesinin en esaslı özelliğidir. Osmanlı'nın cihan imparatorluğu olarak bilhassa askerî alanda zaafiyetini fark etmesiyle modernleşme esaslı olarak ve evvela askerî alanda Nizam-ı Cedid ile başladı denilebilir. Keza yine bir hükümdarın yetkilerinin herhangi bir şekilde kısıtlanması aşaması esas alınacak olursa, Sened-i İttifak Osmanlı-Türk anayasal sürecinin ilk temel metnidir. Kamuya yönelik sekülerleşen bir hukuk ve temsil sürecinden yola çıkılırsa, bu sürecin evvela Tanzimat Fermanı ve fakat ondan daha fazla İslahat Fermanı ile başladığını ifade etmek gereklidir.

İslahat Fermanı'nda gayrimüslimlere tanınan haklar, Osmanlı Devleti'nin şer-î hukuk dışına taşması ve giderek sekülerleşmesinin bir göstergesidir. Belli belirsiz bir şekilde vatandaşlık bilincinin ilk nüvelerini oluşturma, siyasi katılımı sağlama, ceza ve ticarete Batı tipi kanunlar ortaya koyma ve dahi gayrimüslimlere yönelik şer-î hukuk dışı hak tanıma süreci takip edildiğinde, Osmanlı açısından pek zorlayıcı olmamıştır. Modernleşmede en sorunlu alan, genelde devletin, özelde cemiyetin çekirdeği aileye yönelik karar almada kendini göstermiştir.

Aile, kan, kanunî (sıhrî) veya süt bağından dolayı mahrem bir alanın, onun dışı ise namahrem bir alanın kavramıdır.¹ Hâliyle, Osmanlı'da *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ise *Türk Kanunu Medenîsi* en mahrem alan üzerinde yeniden bir inşa çabasıdır ve inşa, sivil olanın kendi içinde veya devlet ile olan ilişkilerinde güncel ihtiyaçları üzerine kurulmuştur.

Sivil kavramı, kelime anlamı itibariyle hem yerli hem yabancı dilde ve günümüzde de toplumun askerî alana ait olmayan kısmı ve yurttaş veya vatandaş ([Alm.] Bürger-Zivil/[Fr.] Civil) manasını taşımaktadır.² Velidedeoğlu, Medeni Kanun'un kabulünden kırk dört yıl sonra Kanun'u o günün Türkçesine sadeleştirmiş ve yayınlamıştır. Bu sadeleştirilmiş metne eklediği önsözde, Medeni Kanun için -Almanca *Bürgerliches Gesetzbuch* adına atıf yaparak- "Yurttaşlar Yasası" ifadesini kullanmış, Latince'den gelen "*code civil*" ifadesinin ise, *civil* kelimesinin şehir/kent anlamındaki *cit * sözcüğü ile alakalı olmasından dolayı, "*hemşehrilerle ilgili yasa*" anlamını taşıdığını ifade etmiştir.³

Yine İngilizce *Civil cod* (Sivil Kod), Fransızca *Cod civil* (Kod Sivil), sivil olanın kendi içindeki ve ona yönelik kanunlarını zorunlu kılar. Bu kanunlar, ferd ve fertlerden müteşekkil toplum ile devleti alakadar ettiği tüm boyutlarda, keyfilikten uzak, kesin kaidelere sahip olmak durumundadır.⁴

Kısacası sivil olan, egemen devletin hâkimiyet yetkisi ve bunu uygulama pratikleri için ihtiyaç duyduğu görev insanlarından bağımsız, ne var ki yaşam alanı ve gereksinimleri

1 Ögüt, Salim (2003), "Mahrem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, s. 388.

2 Parlatır, İsmail (2012), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi, s. 1520; Akalın Şükrü Haluk vd. (Hz.) (2005), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası, s. 1778; Pinloche A. (1931), *Deutsch-Französisches Wörterbuch*, Paris: Librairie Larousse, s. 509.

3 Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet (1970), *Türk Medenî Kanunu ve Borçlar Kanunu*, (Türkçeleştirilmiş metinleriyle birlikte), C. I: *Türk Kanunu Medenîsi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. XV vd.

4 [Velidedeoğlu], Hıfzı Veldet (1940), "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", *Tanzimat I, Yüzüncü yıldönümü münasebetile*, İstanbul: Maarif Matbaası, s. 139.

açısından devlet ile doğrudan ilişkili kendi içinde bir bütün fert ve fertlerden müteşekkil cemiyeti ifade etmektedir. Ona yönelik kanunlar ve kaideler, devlet ile toplumu alakadar ettiği tüm boyutlarda mahrem alanın dışında ve şüpheye yer bırakmayan bir açıklıkta olmak zorundadır. Kuşkusuz şer-i ve örfi hukuk üzerine kurulu bir hukuk sisteminden kesin, kat'î ve günün gereksinimlerini dahil eden bir hukuk sistemine geçiş; kısacası, gizli mahrem olandan, mutlak surette kamuyu ve kamuoyunu ilgilendiren ve bu sebeple de açık sivil olana geçişin en temel sorunu burada yatmaktadır.

Hem toplumun kendi içerisindeki ilişkilerde hem de devlet ile toplum arası ilişkilerde yazılı ve resmî metinler üzerine kurulu yeni ve kesinleşmiş bir anlaşma zemininin ortaya konduğu 18. yüzyıl itibarıyla bu kavram, Avrupa'da giderek güçlenen bir kamuoyu etkisinin devleti dönüştürmeye, Osmanlı-Türk toplumunda ise daha ziyade giderek güçsüzleşen bir devletin toplumu dönüştürmeye yönelik bir eylem ve söylem anlayışını ifade etmektedir. Tam bu noktada sorun, Batı'da önceki yüzyıllardan itibaren etkisini yitirmeye başlayan Roma-Katolik anlayışa rağmen aileye dönük bir kanun kodifikasyonunun o vakte kadar ifade edilebilmiş olması ve fakat Osmanlı-Türk dünyasında şer-î ve örfi hukukun hâlihâzırda etkinliğini güçlü bir şekilde muhafaza ediyor olmasında ve bilhassa mahrem alan aileye yönelik sekülerleşmiş bir hukuk anlayışının direnç ile karşılaşmasında yatmaktadır.

Bu sebeplerle de, hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde aileyi kapsayan veya kapsamak durumunda olan kanun süreçlerine ilişkin incelemeler ve tahliller devam etmektedir. Bu tahlillerin büyük çoğunluğu, 1926'da kabul edilen *Türk Medeni Kanunu*'nun Osmanlı dönemindeki *Mecelle*'ye arzettiği fark yüzünden genelde karşılaştırmalar üzerine kuruludur. Söz konusu karşılaştırma hem Osmanlı ile Cumhuriyet hukuku hem de Türkiye ile İsviçre hukuku arasında yapılmaktadır.

Örneğin Velidedeoğlu, *İsviçre Medeni Kanunu ile Türk Medeni Kanunu*'nun hazırlanış süreçlerini karşılaştırmalı olarak ele almış, İsviçre'de kasaba ve köylerde dahi ayrı ayrı hukuk işlerken, önce kantonların kendi içinde hukuk birliğini sağlaması ve daha sonra tüm İsviçre için yeknesak bir kanunun nasıl ortaya konduğunu oldukça tafsilatlı bir şekilde irdelemiştir.⁵ Yine Gülnihal Bozkurt'un, Medeni Kanun'u doğrudan Mahmut Esat Bozkurt ve laik hukuk perspektifinden ve ayrıca Osmanlı döneminden itibaren gayrimüslimlere yönelik tanınan imtiyazların Medeni Kanun ile nasıl ortadan kaldırılabilirdiği konusunda iki çalışması mevcuttur.⁶ Kısmen daha yakın bir tarihten bir örnek vermek gerekirse, Medeni Kanun resepsiyonuna yönelik İsviçre/Fribourg'da gerçekleşen bir kongrenin metinleri Hans-Lukas Kieser, Astrid Meier ve Walter Stoffel'in editörlüğünde neşredilmiştir. Çalışmada, yerli ve yabancı akademisyelerin *İsviçre Medeni Kanunu* resepsiyonu ile Osmanlı-Türk hukuk sisteminde meydana gelen dönüşümü irdeleyen çok sayıda makalesi mevcuttur.⁷ Son olarak mutlaka belirtilmesi gereken bir diğer örnek, Walter Young'un "*Eugene Huber ve İsviçre Medeni Kanununun Ruhunu*" adlı Türkçeye de çevilmiş makalesidir. Young, bu makalesinde, Huber'in biyografisinden yola çıkarak eski parçalanmış hukukun yerine birleştirilmiş bir hukuk anlayışın hangi esaslar üzerine inşa edildiğini ele almaktadır.⁸

5 [Velidedeoğlu], Hıfzı Veldet (1944), "İsviçre Medenî Kanunu Karşısında Türk Medenî Kanunu", *Medenî Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin*, İstanbul: Kenan Matbaası, s. 339-406.

6 Bozkurt, Gülnihal (1994), "Mahmut Esat Bozkurt'un Laik Hukuka Geçişe Katkıları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 4, s. 201-209; Bozkurt, Gülnihal (Mart 1998), "Azınlık İmtiyazları-Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIV, S. 40, s. 247-261.

7 Kieser, Hans Lukas; Meier, Astrid ve Stoffel, Walter (Hg.) (2008), *Revolution islamischen Rechts: Das Schweizerische ZGB in der Türkei*, Zürich: Chronos.

8 Huber'in biyografisi, Young'un makalesi dahil, birçok çalışmada ayrıntıları ile ele alınmıştır. Bu sebeple burada tekrar etmeye gerek yoktur. Bkz. Young, Walter M. (1949), "Eugene Huber ve İsviçre Medeni Kanununun Ruhunu (1849-1923)", Çev. Jale Güral, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, s. 162-180.

Bu makalede, elbette yazarın çalışma alanı ve bilgisi dışında olduğu için Medeni Kanun'un hukuk alanını kapsayan boyutları veya maddelerin tahlili incelemenin kapsamı dışında bırakılacaktır. Amaç, Millî Mücadele'nin zaferle neticelenmesi sonrası yeniden inşa edilen devletin ilk yıllarında meydana gelen inkılâplar arasında bulunan ve hukuk inkılâbının köklü bir örneğini teşkil eden kanun resepsiyonunu tarihî veriler ışığında ele alıp, evvela Osmanlı-Türk modernleşmesi ve Cumhuriyet tarihine katkı sunmaktır. Bu sebeplerle, şu ana kadarki literatürde eksikliği hissedilen farklı bir hususa yine farklı belge ve bilgiler üzerinden değinilecektir. Mevcut çalışmalar İsviçre Medeni Kanunu'nun Türkiye'de kabul edilmesinin sebeplerini Eugene Huber'in kanun yazım esnasında faydalandığı incelemeler üzerinden ele almamaktadır. Hâlbuki Mahmut Esat Bozkurt'un konuya ilişkin satır aralarında da olsa açıklamaları mevcuttur. Bu açıklamalar, gelenekselde mahrem alan olarak kabulüne rağmen sivil olanın haklarına ilişkin ortaya konulan kapsamlı bir kanun çalışmasının temellerini aydınlatmaktadır. Bu temel ise doğrudan Huber'in İsviçre Medeni Kanunu'nu ortaya koyduğu yıllar içerisinde bir araya getirdiği literatürle anlaşılmaktadır. Bu sebeple bu makalede, Mahmut Esat Bozkurt'un gerekçesi, *İsviçre Medeni Kanunu'nu* yazan Eugen Huber'in İsviçre Federal Arşivinde (Schweizerisches Bundesarchiv) bulunan evrakı içerisinde bir kaynakça ile karşılaştırılacaktır. Bu karşılaştırma, her hâlükârda gerekçenin ve kabul esaslarının temeline ışık tutacaktır.

1926 Medeni Kanunu'na Giden Süreç

Osmanlı Modernleşmesi ile başlayan sekülerleşme esas itibarıyla Mecelle'nin ortaya çıkış sebeplerinde de görülür. Mecelle'ye ihtiyaç duyulmasının bir ve esaslı sebebi de artan ticaret sebebiyle, Osmanlı tebaasından Müslüman'ın, yine Osmanlı tebaasından gayrimüslimin ve ayrıca Osmanlı tebaasından olmayan ecnebinin tanıklığına eşit oranda gereksinim duyulmaya başlanmasıdır. Nitekim Cevdet Paşa'nın da Mecelle'nin yapım aşamasına ilişkin söylediği, *"Ecnebler mehakim-i şer'iyeye gitmek istemez, müslim aleyhine gayrimüslimin ve zimmi aleyhine müsteminin şahadeti şer'an istima olunmamak meselesi ise Avrupalıların nazarına pek ziyade çarpar olduğundan hıristiyanların mehakimi şer'iyede muhakemlerine itiraz eder oldular"*⁹ cümlesi de Mecelle'nin bu temelini doğrulamaktadır.

Bu sebeplerle olsa gerek, toplam bir giriş, 16 kitap ve 1.851 maddeden oluşan Mecelle, 1869-1876 dönemlerini kapsayan ilk ortaya konuş hâlinde şahıs, aile ve miras hukukunu kapsamamış ve çeşitli tadilatlarla gereksinim duyulmuştur.¹⁰ Kısacası Osmanlı, mutlak surette hanefi mezhebine göre düzenlediği Mecelle'de mahrem olanı düzenleme dışında tutmuş ve borç ve ticaret¹¹ hukukunda rahat sekülerleşme, aileye dönük düşünüldüğünde devleti zorlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.

Mecelle'nin hazırlanma sürecinde ve sonrasında nüfus ve nikah akdi dahil aileye yönelik çeşitli düzenlemeler, 1859-1916 yılları arasında çıkarılan kararnameler, nizamnameler ve fermanlar kapsamında kalmıştır. Bunlar dışında, 157 maddeden oluşan ve Seydişehir Mahmut Esad Efendi başkanlığında bir komisyonca hazırlanıp 1917 yılında

9 Cevdet Paşa, aktaran [Velidedeoğlu], (1940), a.g.m., s. 187.

10 Üskül Engin, Zeynep Özlem (2014), "Medeni Kanun ve Toplumsal Dönüşüm", *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, Fethi Gedikli (Ed.), İstanbul: XII Levha, s. 31; Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, Cihan (2011), "Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye'nin Yürülmüş Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi", *OTAM*, C. 29, S. 29, s. 93-124; [Velidedeoğlu], (1940), a.g.m., s. 191.

11 Artan ticaret ve buna bağlı gayrimüslimin şahitliğine de ihtiyaç duyulmaya başlanması sadece Mecelle'nin gerekçeleri arasında değildir. Artan ticaret ve tüccarların şeriat dışı adetlerle hukuki meseleleri çözüm getirmeye çalışması sebebiyle Mecelle'den evvel umumi mahkemelerin yanında hususi mahkemelerin de devlet nezdinde temsilini öngören bir de Ticaret Nezaretine bağlı Ticaret Mahkemesi kurulmuştu. Ayrıntılı olarak bkz. Belgesay, Mustafa Reşit (1940), "Tanzimat ve Adliye Teşkilâtı", *Tanzimat I, Yüzüncü yıldönümü münasebetile*, İstanbul: Maarif Matbaası, s. 213 vd.

yürürlüğe giren ve sadece nikah akdi (evlenme) ve terkini (boşanma) ele alan *Hukuk-i Aile Kararnamesi* en önemli ve kapsamlı düzenlemedir. Hem dönemin entelijensiyası tarafından hem de literatürde, kararları tamamıyla hanefi mezhebine göre ve fıkıh kitapları ile mecmualarından yola çıkarak yorumlayan hakimlerin yeni koşullar ve çağın gereksinimleri karşısında aile hukukuna ilişkin davalarda yetersiz kalması, Kararname'yi doğuran sebepler arasında belirtilmiştir.¹² Kararname Osmanlı'da aile hukukunun ilk kodifikasyonu olsa da,¹³ aile hukukunun sadece evlilik ve boşanmadan ibaret olamayacağı gerçeğinden yola çıkılırsa, bu düzenlemenin de kapsamlı bir medeni kanun ihtiyacını ortadan kaldırmayacağı aşikardır. İhtiyacı çağın gereksinimlerine göre karşılama isteği Cumhuriyet döneminde tekrar söz konusu olmuştur.

Burada sürece bilhassa değinmek gereklidir. İsviçre örneğinde bir medeni kanuna ilişkin çalışmalar, yine hukuk inkılâbına dahil edilebilecek bir vaka olarak saltanatın kaldırılması (1922) ve Cumhuriyet'in ilanından (1923) sonra, ne var ki hilafetin ve şer-i mahkemelerin kaldırılması (1924), Tedrisata ilişkin düzenlemeler (1924) ve 1924 Anayasası ile neredeyse eş zamanlı ve aynı yılda başlamıştır. Yine kılık kıyafete ilişkin düzenlemeler ile tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasından (1925) önce çalışmalar başlamış ve fakat onlardan kısa bir süre sonra Medeni Kanun yürürlüğe girmiştir. Keza Osmanlı Ticaret Kanunu 1926 yılına kadar yürürlükte kalmış, Cumhuriyet dönemi *Ticaret Kanunu*, İsviçre örneğinde *Türk Kanunu Medenîsi* ile aynı süreçte değerlendirilmiş ve her ikisi 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girmiştir.¹⁴ Hâliyle Cumhuriyet döneminde belli başlı ve keskin sekülerleşme örnekleri evvela ve mutlaka Millî Mücadele'nin etkilerinden dolayı siyasi alanda kendini göstermiş olsa da, Osmanlı'nın aksine, devletin çekirdek yapısı, aileye dönük kapsamlı ve zihni bir dönüşümü öngören Medeni Kanun genel toplumsal ve ticarete dönük reformlarla eşit derecede ve aynı süreçte ele alınmış görünmektedir.

Cumhuriyet döneminde aile hukukunu kapsayacak bir medeni kanun arzusu da Osmanlı döneminin kurumsal yapısı üzerinden harekete geçmiş ve fakat bu noktada ilerlenemediği anlaşıncaya, bunu ortadan kaldırıp kendi müessesesini inşa üzerinde bir gelişme göstermiştir. Mecelle'yi yeniden düzenlemek için 1916 yılında bir *Kanun-i Medenî Komisyonu* kurulmuş, fakat 1923 yılında bazı değişiklik tekliflerini yayınlanmak dışında etkin olamamıştır. Mahmut Esat Bozkurt, *İhzarı Kavanin Komisyonları'nın* uzun yıllar süresince pek bir şey başaramadıklarını, "hazin" bir çalışma ortaya koyduklarını, kanunların bu sefer farklı ülke ve mezheplerden alındığını ve karmaşasından dolayı "*Babil Kulesi*" olarak adlandırılabileceğini ifade etmiştir.¹⁵ Yine Mahmut Esat Bey'e göre, "*Medenî Kanun taslağının yukarıda bahsettiğimiz kısımları, hıristiyanlar için ayrı, yahudiler için yine ayrı bir takım kuralları kavriyordu! Şu hale göre, Türk hâkimi karşısında müslüman görünce molla, hıristiyan görünce papaz, yahudi görünce de haham olacaktı? Durum bu kadar komik idi!..*" [sic].¹⁶

Bunun neticesinde 1923 yılında bu komisyon, *Vacibat Komisyonu* ve *Ahkam-ı Şahsiyye Komisyonu* olarak ikiye ayrılmış ve sonrasında üyeleri de değiştirilmiştir. Ne var ki

12 Küçüktiryaki, Ahmet Yasin (2014/2), "Osmanlı Devletinde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-i Aile Kararnamesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 26, s. 179-184.

13 Şıpka, Şükran (2008), "Der Revolutionscharakter des Zivilgesetzes von 1926 aus frauenrechtlicher Perspektive", *Revolution islamischen Rechts: Das Schweizerische ZGB in der Türkei*, (Hg. H.-L. Kieser, A. Meier, W. Stoffel), Zürich: Chronos, s. 75.

14 T.B.M.M. *Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 25, İçtima Senesi III, 109ncu İçtima, 29.5.1926, s. 14-111.

15 Bozkurt, Mahmut Esat (1944), "Türk Medenî Kanunu Nasıl Hazırlandı?", *Medenî Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin*, İstanbul: Kenan Matbaası, s. 8 vd.

16 Bozkurt, a.g.m., s. 10.

bunlardan da bir netice alınamamıştır. Velidedeoğlu, komisyonun XX. Yüzyılda da hukuk ilkelerini şeriat ile temellendirmesi sonucu çalışmalarının olumlu sonuçlanmadığını ifade etmiş, komisyonların evvela tadil edildiğini sonra yeniden teşkil edildiğini, yeni teşkil edilen *Vacibat Komisyonu*'nun da bir kısmı Batı hukuku diğer bir kısmı Mecelle'den oluşan "melez" bir kanun layihası ortaya koyduğunu ifade etmiştir.¹⁷

Yeniden inşa edilen devlet içerisinde gelenekselden kopuş bazı meselelerde çok hızlı gerçekleşirken, yine mahrem alanı ilgilendiren boyutunda dirençle karşılaştığına yönelik verilebilecek en iyi örnek herhalde İzmir Mebusu Seyyid Bey'in fikir ve görüşleridir. Medresede tahsil görmüş ve Meclis-i Mebusan'da da görev almış bir isim olarak Seyyid Bey, dönemin Adalet Vekili olarak TBMM'de de yaptığı konuşma ile "Değil âlemi islâmda belki kürei arzda vâkı olan inkılâbatın en büyüğü en mühimidir" [sic] diyerek, dinî ve itikadi meselelerden görmediği, millet ve kamu hukuku çerçevesinde gördüğü hilafetin kaldırılmasına yönelik destek vermiş ve hilafetin kaldırılmasının şeriat açısından sorunlu görülemeyeceğini ifade etmiştir.¹⁸ Ne var ki, bununla Meclisteki hilafet taraftarı muhalefeti de etkisizleştirmiş olan Seyyid bey, medeni kanun hazırlıkları süresince *Hukuk-i Aile Kararnamesi*'ni düzenlemekten yana tutucu bir tavır sergilemiş, taklitten değil, tadilden yana olmuştur.¹⁹

Velidedeoğlu, yeni kurulan *Vacibat Komisyonu*'nun da 1916'da kurulan *Mecelle Komisyonu* gibi şeriat hukukunu mümkün olduğunca muhafazadan yana olduğunu, hakime geniş yetkiler verilmesine karşı olduğunu, kanunların ortaya konmasında kazuist bir yöntem takip ettiğini, teşkil ettiği 41 toplantının ardından sadece 21 madde bir araya getirebildiğini ve "bazı hususlarda eski *Mecelle Komisyonundan daha muhafazakar*" olduğunu ifade etmiştir.²⁰ Plagemann, bu Komisyon'un ortaya koyduğu taslağın Lozan'da gayrimüslimlerin hukukuna yönelik verilen taahhüde uymadığının hemen anlaşıldığını, Lozan'da Türk delegasyonun vatandaşlara yönelik yeknesak kanunlar yapacağını ilan ettiğini vurgulamaktadır.²¹ Her hâlükârda komisyonların görevi nihayetlendirilmiş ve İsviçre Medeni Kanunu'nun resepsiyonu söz konusu olmuştur.²² Kanun Adliye Vekaletince tanzim ve tevdi edilmiş, 20 Aralık 1924 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nce görüşülmüş ve Meclise arzı kabul edilmiştir. 22 Aralık 1924 tarihinde Mecliste, layihanın Adliye Encümenine verildiği ifade edilmiştir.²³

Medeni Kanun'a ilişkin hazırlıklar 11 Şubat 1926 tarihinde tamamlanmış ve reye sunulmak için Meclise getirileceği dönemin Adalet Vekili Mahmut Esat Bey tarafından ilan edilmiştir. O süreçte Meclisin onayına sunulacak olan kanunlar kapsamlıdır. Bunlara *Ceza Kanunnamesi* ve *Ticaret Kanunnamesi* dâhildir ve maddelerin toplamı yaklaşık dört bin kadardır. Mahmut Esat Bey bu sebeple madde madde onaylanmasının bir imkânı

17 [Velidedeoğlu], (1944), a.g.m., s. 348-359.

18 *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 7, İçtima Senesi 1, İkinci İçtima, 3.3.1340, s. 40 vd.

19 Kara, İsmail (Haz.) (1997), "Seyyid Bey (1873-1925)", *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, (Haz. İ. Kara), İstanbul: Kitabevi, s. 257; Seyyid Bey (1997), "İçtihat ve Taklit", *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, (Haz. İ. Kara), İstanbul: Kitabevi, s. 301-308; Plagemann, Gottfried (2008), "Die Einführung des ZGB im Jahre 1926", *Revolution islamischen Rechts: Das Schweizerische ZGB in der Türkei*, (Hg. H.-L. Kieser, A. Meier, W. Stoffel), Zürich: Chronos, s. 23 vd.

20 [Velidedeoğlu], (1944), a.g.m., s. 349-353.

21 Plagemann, a.g.m., s. 27 vd.

22 Osmanağaoğlu, a.g.m., s. 116. Bununla birlikte, "resepsiyon" kavramının geniş bir tahlili için bkz. Ayiter, Ferit (1944), "Yabancı Kanunların Alınması ve Millî Hukuk", *Medenî Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin*, İstanbul: Kenan Matbaası, s. 170-215.

23 *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 1; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 11, İçtima Senesi II, 25nci İçtima, 22.12.1340, s. 206.

bulunmadığını, bir bütün hâlinde onaylanmasını Meclise teklif etmiştir. Maddeleri incelemek için mebuslara bir hafta süre tanınmış, mütalaalarını bu bir haftanın sonunda sunabileceklerini ifade edilmiştir.²⁴ Kanun'un bir bütün halinde kabulü teklifi kabul edilmiş ve 17 Şubat 1926 tarihinde Meclise gelmiştir. Burada yapılan görüşmelerde evvela Mahmut Esat Bey söz almış ve konuşmasında sık sık tekrarlayarak "*inkılabın mana ve mevhumunu*" ortaya koyacağını düşündüğü Medeni Kanun'u Türkiye Büyük Millet Meclisinin zaferleri arasında gördüğünü ve bir an evvel onaylanıp yayımlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, yürürlüğe girecek kanunlar arasında en önemlisi olarak gördüğünü, eserin ülkenin hukukçuları tarafından nakledildiğini, Kanun'un yürürlüğe girip tatbik edilmeye başladığında Türk milletinin bu eserin ehemmiyetini anlayacağını ve muhaliflerinin de Türk inkılâbı karşısındaki geri kalmışlıklarını anlayacaklarını vurgulamıştır.²⁵

Bozkurt konuşmasının devamında, Kanun'un en önemli kısmı olarak aile teşkilatı, miras meseleleri ve aynı haklarla ilgili maddeleri gördüğünü beyan etmiş ve bunu evvela Türk kadınına hak ettiği yüksek konuma taşıması ile gerekçelendirmiştir: "*Türk tarihinin, bendenizin anlayışına göre, en hazin siması Türk kadınıdır. Yeni lâyihaanın aile teşkilâtı ve miras ahkâmı şimdye kadar istenildiği zaman kolundan tutularak bir esir gibi yerden yere vurulan, fakat ta ezelden hanım olan Türk Annesini lâyük olduğu mevki ihtiramına getirecektir.*"²⁶

Bozkurt, Medeni Kanun'un on beşinci yıldönümü için kaleme aldığı makalesinde de bu meseleye değinmiş, eski hukuk anlayışında kadının aile içerisinde mevcut olmayan konumunu, geçmiş dönemde kadının aile içerisindeki hükümsüzlüğününü, kolayca kendisi ile evlenilip, boş ol denmesi ile boşanılabilirdiğini, üstüne rızası olmadan eş getirilebildiğini ve bu gibi durumlarda kocasının ikinci eşini veyahutta ikinci eşinden olan çocuğu öldürmesi sonucu yaşanan toplumsal olaylarla örneklendirmiş ve "*İnsan evlenmesi, hayvan çiftleşmesi midir?*" sorusunu sormuştur.²⁷

Her hâlükârda, Medeni Kanun'un Mecliste görüşüldüğü esnada Mahmut Esat Bey ardından söz alan Mazbata Muharriri ve Mentеше Mebusu Şükrü Kaya Bey, örnekleriyle, Kanun'un önemini, evlatlık meselesinden, evlilik ve boşanma durumlarına kadar doğrudan dünyevi olan meselelerde o güne kadar dinî ve örfi yorum ve içtihatlarla çözüm getirilmeye çalışıldığını ve bunların farklı sorunlara sebebiyet verdiğini dile getirmiştir. Kaya, Cumhuriyete layık ve devletin bağımsız yaşamasını sağlamaya uygun gördüğü Medeni Kanun'un çözüm getirdikleri arasında bundan sonra Türk kadınına sıralamış, eski kanunlarla onların birçok haktan mahrum edildiğini ifade etmiş ve şöyle demiştir: "*Efendiler! Milletler ailelere istinat eder. Aileler, millet bünyesinin en kuvvetli hücreleridir. Bir millet ki rüknu aslısı olan kadını hukukundan mahrum eder, hayattan iskat eder, kendi kendisine yarısını meflûç eder. Efendiler! Asırlardan beri Türk kadınının yaptığı fedakârlık ve gösterdiği fazilet kendisine karşı lâzım gelen hürmete hak kazanmıştır.*"²⁸

Kaya, neden mevcut hukuku düzenlemek yerine İsviçre Kanunu'nun alındığı konusunda da önemli tespitlerde bulunmuştur. Buna göre, birbirinden farklı esasları alıp birleştirmek bir sorundur ve bu tür düzenleme örnekleri geçmişte yaşanmıştır ve kanun ortaya koymak sadece mevcudu düzenlemekten ibaret değil, aynı zamanda farklı milletlerin kanunlarını almak veya yepyeni bir yasa ortaya koymak da mümkündür. İkincisinin çok zaman

24 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Dördüncü İçtima, 11.2.1926, s. 151 vd.

25 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 230.

26 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. S. 230.

27 Bozkurt, (1944), a.g.m., 14 vd.

28 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 231.

alacağını ifade eden Kaya, askeriyede olduğu gibi hukuk alanının da Batı usullerinden mahrum kalamayacağını belirtmiş, hükümetin, bunun en sağlıklı yolu olarak “*en medenî, en asrî*” kanunu tatbik etmeye çalıştığını vurgulamıştır. Kaya, İsviçre Medeni Kanunu'nun “*idraki beşerin hukuk namına ve kabili tatbik hak namına bulabilildiği bütün*” esasa sahip olduğunu, aileyi takviye ettiğini, faziletperver olduğunu, yetimleri ve çocukları koruduğunu söylemiştir.²⁹

Medeni Kanun'un Türk kadınına yönelik getirdiği yeniliklerin Mecliste çokça dile getirildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, ilerleyen yıllarda ve hatta günümüzde de yapılan incelemelerde, Medeni Kanun'un en önemli boyutlardan birinin bu olduğu konusu çokça irdelenmiştir. Örneğin Şıpka, yeni Kanun'un Türk kadınının hakları açısından taşıdığı anlamı incelemiş, o ana kadar erkeklerin sahip olduğu hakların çok ufak bir kısmına sahip olan kadınlarla erkeklerin eşit konuma geldiğini, çökeşliliğin kaldırıldığını, resmî nikah zorunluluğunun getirildiğini, evlilik yaşının yükseltildiğini, evliliklerde temsilin kaldırıldığını, nihayetinde boşanma, miras ve velayet gibi meselelerde kadın ve erkek eşitliğinin geldiğini ifade etmiştir.³⁰

Kanun'un Mecliste kabulü öncesi yapılan açıklamalar bundan ibaret değildir. Şükrü Kaya'dan sonra, Tokat Mebusu Emin Bey söz almış, Kanun'u övmüş, açık, akıcı, uyum halinde ve kendi içinde tutarlı olduğunu vurgulamış, kabul edilmesini arzu etmiştir. Keza yine Aksaray Mebusu Besim Atalay, Cumhuriyet'in iktisat alanında son sözünü aşarı kaldırmakla söylediğini, hukuk alanındaki son sözü ise söz konusu *Medeni Kanun*'un oluşturduğunu ifade etmiştir. Besim Atalay, Cumhuriyet'in, saltanat ve hilafet dönemlerinden kalma kanunlarla yoluna devam edemeyeceğini, zira bunların “*çürümüş ve kokuşmuş*” olduğunu belirtmiştir. Geçmiş dönemden, aynı zamanda imam olan bir hâkim ile miras davasına çözüm isteyen köylü arasında gerçekleşen ve rüşvet istenmesine dayalı hikâyeden yola çıkarak, hukukun nasıl kişiye göre farklılık arzettiğini örneklendiren Atalay, bunun farklı içtihatlar doğurduğunu, bu sebeplerle de güzel ve muvafık bulunduğu Medeni Kanun'un kabulünü istemiştir.³¹

Besim Atalay'ın daha ziyade Osmanlı'nın son döneminden örneklediği mevcut hukuki sorunlar, Velidedeoğlu tarafından ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Velidedeoğlu, Fatih Sultan Mehmed Kanunnamesi'nden başlayarak Tanzimat'a kadar Osmanlı'da ortaya konan kanunları irdelenmiş ve ilk örnekler ile son örnekler arasında bir fark olduğunu ve bu farkın itina, tertip ve tasnifte yattığını vurgulamıştır. Buna göre Tanzimat'a kadar geçen süreçte mevcut hukuki istikrarsızlık, aynı dönemin kanunlarında bile farklılıklar oluşturmaktaydı. Keza yine kadıların kanunnameleri istinsah yöntemi veya başkasına yazdırma yöntemini kullanmış, bu durum yazım sorunlarına sebebiyet vermiş ve buna “*ahlâkî inhitat, rüşvet, hilei şer'îye ve saire gibi amiller*” eklenmiştir. Velidedeoğlu'na göre de Osmanlı Devleti'nin adalet sistemi bozuktu ve kadıların keyfiyeti söz konusu edilebilirdi.³² Bununla birlikte, Atalay'ın bahsettiği rüşvet sorunu, Osmanlı Devleti'nce en geç Sultan II. Mahmud dönemi ile birlikte kapsamlı kanun ve kaideler usulünde engellenmeye çalışılmış, ne var ki, “*şer'e menfûr olup, harabiyet-i mülkûn sebeb-i âzamı olan rüşvet madde-i kerîhesinin fi-mâbâd adem-i vuku'u maddesinin dahi kanun-ı kat'î ile te'kidine bakılsın*”³³ denilerek Gülhane

29 T.B.M.M. *Zabit Ceridesi*, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 231 vd.

30 Şıpka, a.g.m., s. 76.

31 T.B.M.M. *Zabit Ceridesi*, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 232 vd.

32 [Velidedeoğlu], (1944), a.g.m., s. 155-165.

33 Bora, Tanıl ve Gültekinil, Murat (Ed.) (2004), “Tanzimat Fermanı”, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce*,

Hatt-ı Hümayun'da devletce kınanması ve icabına bakılması isteği de yeterli olmamıştır. Keleş'in Osmanlı döneminde rüşvet sorununa yönelik incelemesi, bu durumu ayrıntılarıyla ortaya koymaktadır.³⁴

Meclisteki görüşmelere dönülecek olursa, Besim Atalay'ın konuşmasından sonra Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Bey söz almış, Kanun "*Türk ırkına yeni bir istikamet veriyor, bu istikamet her milleti kurtaran cihettir*" demiş, beşikten mezara ve ötesine kadar çok geniş bir alanda tüm hukuki meselelere açıklık getirdiğini söylemiştir. Bu görüşlerden sonra *Türk Kanunu Medenîsi* küll, yani bir bütün halinde Mecliste kabul edilmiştir.³⁵

Mahmut Esat Bey'in Gerekçesi

Suna Kili, Adalet Vekili Mahmut Esat Bey'i, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında hukuk inkilâbının "*itici gücü*" olarak ifade etmiştir.³⁶ Kendisi, hukuk doktorasını Fribourg Üniversitesi'nde tamamlamış bir insan olarak hem İsviçre'nin medeni kanun süreci sorunları hem de Eugen Huber'in hazırladığı *İsviçre Medeni Kanunu* ile de mutlaka çok erken bir tarihte tanışmış olmalıdır. Kieser, Mahmut Esat Bey'in de İstanbul Üniversitesi'nden tanıyor olması gerektiği Hukuk Doçenti Haçeriyan Efendi'nin, *İsviçre Medeni Kanunu*'nu Osmanlıcaya çevirdiğini ifade etmiştir.³⁷ Kısacası Bozkurt hem Osmanlı topraklarında aldığı eğitim vesilesiyle hem de İsviçre'de aldığı eğitim vesilesiyle *İsviçre Medeni Kanunu*'nu çok erken benimsemiş sayılabilir. Fakat bunun dışında, Mahmut Esat Bey'in entelijansiya içerisinde politik sosyalleşme süreçleri de bu Kanun'un kabulü için bir etken olabilir. Zira yine Kieser, Mahmut Esat Bey'in Lozan'da bulunan *Türk Yurdu*'nun hem üyesi hem zaman zaman başkanı olarak da cemiyetin Osmanlı'daki hukuki meselelere aşına olduğunu, erken tarihlerde yeni bir sivil hukuk peşinde olduğunu, çok eşliliğe, kadınların kıyafetine karışılmasına, erkeğin keyfi boşanma usulüne karşı çıktığını ve ayrıca hukukun dinden bağımsız kılınması gibi konularda hemfikir olduğunu belirtmiştir.³⁸ Bu özelliği, kendisinin *Medeni Kanun*'un gerekçesi olarak Meclise sunduğu açıklaması ile daha da anlaşılır olmaktadır.

Mahmut Esat Bey, gerekçesinde³⁹ evvela Mecelle'ye değinmiş, 1.851 maddesi olmasına rağmen bunlardan ancak üç yüz kadarının dönemin ihtiyaçlarını karşıladığını ifade etmiştir. Sürekli değişim ve dönüşüm halinde olan bir toplum hayatının ihtiyacını karşılamakta yetersiz kaldığını, zira dinî hükümlerin zaruri olarak değişmez olduğunu, kanunlarını dine dayandıran devletlerin de bu sebeple devletin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalacağını vurgulamıştır.⁴⁰

Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi, İstanbul: İletişim, s. 450.

34 Keleş, Erdoğan (2005), "Tanzimat Dönemi'nde Rüşvetin Önlenmesi İçin Yapılan Düzenlemeler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 38, s. 259-280.

35 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 233-234.

36 Kili, Suna (1994), "Mahmut Esat Bozkurt Hukuk Devrimi ve Çağdaşlaşma", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 4, s. 275.

37 Kieser, Hans-Lukas (2008), "Mahmut Bozkurt und die >Revolution des Rechts< in der jungen Republik Türkei", *Revolution islamischen Rechts: Das Schweizerische ZGB in der Türkei*, (Hg. H.-L. Kieser, A. Meier, W. Stoffel), Zürich: Chronos, s. 50.

38 Kieser, Hans-Lukas (2008), a.g.m., s. 50 vd.

39 Söz konusu gerekçenin sadeleştirilmiş örnekleri de mevcuttur. Örneğin, Velidedeoğlu'nun 1970 yılında yayınladığı *Türk Medenî Kanun ve Borçlar Kanunu* metni günümüz dilinde daha anlaşılır bir metin ihtiva etmektedir. Burada aktarım için kullanılan metin T.B.M.M. Zabıt Ceridesi'nde mevcut olan metindir. Bkz. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 1-3; Velidedeoğlu, (1970), a.g.e., s. XXII-XXXV

40 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 1.

Adalet Vekili, gerekçesinin bu kısmını, Medeni Kanunu'nun on beşinci yıldönümü için kaleme aldığı "*Türk Medenî Kanunu Nasıl Hazırlandı?*" adlı makalesinde tekrarlamıştır. Osmanlı'da İslâm dininin o tarihte 1360, Hristiyanlığın 1942 ve Museviliğin ise 3500 yıllık olduğunu ifade edecek ve söz konusu dinlerin kurallarının yirminci asrın ihtiyaçlarını karşılamayacağını vurgulamıştır.⁴¹

Mahmut Esat Bey, gerekçesinde, muayyen bir içtihadin bulunmayışının hâkimleri de hüküm verirken zorlandığını, aynı meselelere yönelik farklı farklı hükümlerin çıktığını belirtmiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin adaletini bu karmaşadan kurtarmak için, hızlı bir şekilde bir Medeni Kanun ortaya koyması gerektiğini ifade etmiş, bu sebeple de "*en yeni, en mükemmel ve halkçı olan İsviçre Kanunu Medenisinden ahz ve iktibas olunmuştur*" demiştir.⁴²

Gerekçede, Osmanlı bakiyesi ve bununla şer-î ve örfi hukuka alışkın bir topluma yabancı bir kanunun uygun olup olmadığı konusunu da cevaplandırıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre asrın medeniyetine mensup milletlerin ihtiyaçları birbirinden pek de farklı değildir. Zira insanlar toplumsal ve iktisadi olarak birbirleriyle sürekli bir temas halindedir ve bu surette medeni bir kesim olarak bir aile niteliğini taşımaktadırlar. Keza yine İsviçre devletinin, Alman, Fransız ve İtalyan milletlerinden oluştuğunu ve unsurları birbirinden oldukça farklı bir toplumda tatbik edilebilmiş olduğunu vurgulayan Bozkurt, yüzde doksanı birbiriyle türdeş olan bir toplumda da herhalde uygulanabileceğini ifade etmiştir.⁴³

Medenileşmiş bir topluma yönelik kanunun, Türkiye Cumhuriyeti'ne uygun olmadığı konusunda itirazları reddeden Bozkurt, gerekçesinin bundan sonraki kısmında, Osmanlı modernleşmesinden örnek vererek Türk milletinin yeniliklere hiçbir zaman karşı çıkmadığını, yeniliklere muhalefet edenlerin ise menfaatlerinin zarar göreceğini bilen zümreler olduğunu, bunların halkı yanlış ve batıl dinî bilgilerle yönlendirdiklerini söylemiş ve *İsviçre Medeni Kanunu*'nun Türk milletinin zeka ve kabiliyetine uygun olduğunu vurgulamıştır.⁴⁴

Batı'nın kanunlarını almaya yönelik eleştirilerin hem bu süreçte hem sonrasında gündeme geldiği anlaşılmaktadır. Örneğin, ilerleyen yıllarda dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel bu soruya cevap vermiş ve bu tür tartışmalara hak vermenin pek mümkün olmadığını ifade etmiştir. Yücel'e göre mesele "*alışkanlıktan doğma birer direnme tepkisidir*" ve bu tür düşünceleri realitenin ışığında ölçüp, doğrudan toplumdaki olaylara bakmadıkça "*düşünüş tarzımız, iskolastik olur. Kitabîdir, hayatî değildir.*"⁴⁵

Mahmut Esat Bey de, üstte belirtilen makalesinde, Medeni Kanun kabulü sürecinde ortaya atılan İslâm dinine ait kurallarının terk edildiği ve Katolik dininin kurallarının kabul edildiği gibi iddiaları ayrıntılarıyla cevaplandırmış, İsviçre Medeni Kanunu'nun Hristiyanlıkla hiçbir bağının olmadığını, aslının Roma hukukuna dayandığını, keza yine Katoliklerde boşanmanın yasak olduğu örneğiyle vurgulamıştır. Kanun etrafında hem dinî ve fakat hem de millî tartışmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira Ferit Ayiter de, yabancı kanunların resepsiyon yöntemiyle alınmasının ne manaya geldiğini uzun tahliller eşliğinde incelemiş ve "*başka milletlere ait olan kanunların ve kanunnamelerin alınması millî hukuka bir tezat teşkil etmez*" demiştir.⁴⁶

41 Bozkurt, (1944), a.g.m., s. 7.

42 T.B.M.M. *Zabit Ceridesi*, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 1.

43 T.B.M.M. *Zabit Ceridesi*, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 1 vd.; Bozkurt, (1944), a.g.m., s. 10.

44 T.B.M.M. *Zabit Ceridesi*, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 2.

45 Yücel, Hasan Ali (1944), "[başlıksız]", *Medenî Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin*, İstanbul: Kenan Matbaası, s.b.

46 Ayiter, a.g.m., s. 188.

Bununla birlikte, Mahmut Esat Bey'in gerekçesinin bundan sonraki kısmında değindiği meseleler, tam da bu makalenin ikinci bölümünde ortaya konacak Eugen Huber kaynakçasının ihtiva ettiği bilgilerle doğrudan ilişkilidir.

Adalet Vekili, *Alman Medeni Kanunu*'ndan evvel Almanya'nın Roma hukukuna dayandığını, buna bir de millî ve yerel geleneğin eklendiğini ifade etmiş, Alman topraklarının farklı yerlerinde, birbirleriyle örtüşmeyecek şekilde, Roma hukuku dışında, Prusya, Fransa ve Saksonya hukukunun işlediğini, hukuk dilinin de buna bağlı olarak Latince, Fransızca, Yunanca ve Almanca olduğunu aktarmıştır. Aynı durumun Fransa için de geçerli olduğunu ifade eden Mahmut Esat Bey, Fransa'nın da Medeni Kanun öncesi Roma ve Cermen hukuku gibi farklı hukuk sistemlerine göre yönetildiğini, bunun dışında bir de bölgede esas alınan yerel bir hukukun da mevcut olduğunu, Fransız Devrimi'nden sonra gelenekten gelen hukuk, örf ve adetin terk edildiğini ve aile hukukunun kilisenin elinden alındığını vurgulamıştır.⁴⁷

İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulünü aydınlatacak her halde en önemli kısım, gerekçenin bundan sonrasına aittir ve fakat nedendir bilinmez, Mahmut Esat Bey bu kısmı iki cümle ile ifade etmeyi yeterli görmüştür: *"İsviçre, kanunu medenisinin neşrinden evvel kantonlarının adedi kadar kanunlara sahipti. İsviçre Kanunu Medenisi muhtelif örf ve âdetleri ihtiva eden bu kanunların hepsini birden hükümden iskat etti ve yerlerine bambaşka tek bir kanunu medenî koydu."*⁴⁸

Adalet Vekili'nin, neden Alman veya Fransız kanunlarının değil de İsviçre Medeni Kanun'unun kabul edildiğine yönelik bir diğer cümlesi daha mevcuttur. Buna göre Fransız Medeni Kanunu tarihte görevini yerine getirmiş bir *"ihtiyar"*, Alman Medeni Kanunu ise *"soyud (Abstrait)"* idi. İsviçre Medeni Kanunu ise, hem Meclise sunduğu gerekçe hem de daha sonra kaleme aldığı makalede ifade ettiği üzere, *"dünya medenî kanunları içinde en yenisi, anlaşılması en kolayı, en demokrati ve en pratiği idi"*⁴⁹

Gerekçenin devamında, Avrupa'dan verdiği bu örneklerin tamamında da milletlerin geleneklerini *"bir hamlede"* terk ettiklerini ifade etmiş, bunun esas itibarıyla din ile devletin ayrışması anlamına geldiğini, aksi bir durumda devletin dinine ait olmayan insanların vicdanına baskı yapılacağını söylemiştir. Bozkurt, dinin vicdanlarda kaldığı oranda muhterem ve masum olacağını ve tek bir kanunun tüm bir topluma uygulanabilmesi için o kanunun dinî hükümler barındırmaması gerektiğini ve bunun ulus egemenliği için de zaruri olduğunu ifade etmiştir. Keza bu durum, Lozan Antlaşması ile doğrudan alakalıdır, zira kapitülasyonların kaldırılmasının süreklilik kazanabilmesi için gereklidir.⁵⁰

Mahmut Esat Bey, gerekçesi dışında makalesinde de, yabancı devletlerin kapitülasyonların kaldırılmasına engel olmak için Osmanlı hukukunun zamanın şartlarına uymadığını ve din esaslarına dayandığını vurguladıklarını ifade etmiştir. Bu söylemlere göre, çağdaş devletlerde kanunlar *"lâyük [laik]"* olmalıdır:

"Diyorlardı ki, hak sistemlerinin, kanunların lâyük olması modern devlet anlamının bir icabıdır. Sizin kanunlarınız ise din esaslarından alınmıştır. Biz tebaamızı müslüman dininin prensiplerine teslim edemeyiz. Nerede kaldı ki hıristiyan olduğumuz halde kendi memleketlerimizde bile hıristiyan hak sistemini kaldırmış bulunuyoruz. Siz tebaanıza din kanunlarını tatbik edebilirsiniz. Fakat başka dinden olan tebaamızı bunlara baş

47 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 2 vd.

48 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 3.

49 Bozkurt, (1944), a.g.m., s. 12.

50 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 3.

eğdiremezsiniz. Yirminci asır böyle bir anlamı kabul edemez. Vicdan serbesttir. Daha bir çok şeyler söylüyorlardı. [...] Lozan Muahedesiyle kapitülasyonları kaldırdığımız zaman, hak sistemile, kanunlarile, mahkemelerile yepyeni bir Türk adalet organı yaratmağı da üzerimize almış bulunuyorduk. Yabancıların da baş eğmesi lâzım gelen bu adalet organının karakteri ne olacaktı? Ne olabilirdi? Bunu bir kelime ile söyleyebiliriz: Lâyik.” [sic]⁵¹

Anlaşılan, İsviçre Medeni Kanun'u, Lozan ve öncesinde mevcut olan ve gayrimüslim ahaliyi kapsayan tartışmalara bir önlem olarak da kabul edilmiş ve Türkiye'de bulunan Ermeni, Rum ve Musevi azınlık komisyonları bu Kanun'un kendileri için de uygulanmasına arzu etmişlerdir. Bununla birlikte, Kanun'un kabul edilmesinden sonra Yunan Hükümeti 11 Eylül 1926 tarihinde Milletler Cemiyeti'ne başvurmuş ve Türkiye'nin bu Kanun ile Lozan Antlaşması'nın 42. ve 44. maddelerinde yer alan usule aykırı davrandığını bir mektup ve ekli bir muhtıra eşliğinde beyan etmiştir.⁵²

Özetlemek gerekirse, *Lozan Antlaşması'nın* 42. maddesine göre, Türk hükümeti gayrimüslimlerin aile ve şahıs hukukunu bu azınlıkların örf ve adetlerine göre düzenleyecek, bu hükümleri de, ilgili azınlık gruplarının eşit miktarda üyesinin bulunduğu özel komisyonlarca tanzim edecekti. Herhangi bir ihtilafın meydana gelmesi durumunda, Türk hükümeti ile Milletler Cemiyeti, Avrupa hukukçuları arasından bir hakem tayin edecek, ayrıca Türk hükümeti, ilgili azınlıkların kilise, havra, mezarlık ve sair sahip olduklarını muhafaza edecek, vakıf ve dinî müesseselerine her türlü kolaylığı ve izni sağlayacaktı. Lozan Antlaşması'nın 44. maddesi ise, ilgili faslı ve gayrimüslimlere yönelik bu tahhütleri Milletler Cemiyeti ve Britanya, Fransa, İtalya ve Japonya nezdinde garanti altına alıyordu.⁵³

Hâliyle, kendi toplumu için de din, örf ve adet üzerine temellendirilmiş bir hukuk anlayışını kaldıran Türk hükümeti, Yunan hükümetinin hâlihâzırda Rum vatandaşlar için ayrıcalıklı ve imtiyaz üzerine kurulu bir hukuk isteğine Hâriciye Vekâleti nezdinde ve aynı şekilde bir mektup ve bir muhtıra eşliğinde cevap vermiş ve usulde bir hata olmadığını, hususi komisyonların teşkilinin 42. maddeye uygun olduğunu, Türk hükümetinin taahhütlere uyduğunu ve gayrimüslim komisyonların kendi rızaları ile yeni Türk Medeni Kanunu'nu kendileri için de kabul ettiklerini ifade etmiştir.⁵⁴

Farklı bir kaynak olarak Ernst Hirsch de, İsviçre modelinde bir medeni kanun kabulünün, Lozan'da kapitülasyonların kaldırılmasına karşılık olarak verilmiş olan, Türk hukuk sisteminde yapılacak yeniliğe yönelik bir tahhüdün yerine getirilmesi anlamını taşıdığı tespitinde bulunmuştur. Hirsch'e göre, Lozan Antlaşması'nın bazı hükümleri "*hikmeti vücudu kalmayan hukuk kaideleri tatbik edilemez [cessante ratione legis cessat lex ipsa]*" özdeyişi ile bu şekilde geçersiz kalmış ve -bunun siyasi bir sonucu olarak- gayrimüslimler o ana kadar uluslararası hukuk ile muhafaza edilen koruma zırhından vazgeçebilmişlerdir.⁵⁵

Bu hâliyle Medeni Kanun, aynı zamanda Osmanlı'dan o yana Batılılaşma yolunda atılan ve fakat Birinci Dünya Harbi sonu ve devletin yeniden inşası sürecinde önemli bir faktör olarak ortaya çıkan, her alanda bağımsızlaşmanın hukuk alanındaki örneği olarak görülebilir. Bu bağlamda Plagemann da, 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni

51 Bozkurt, (1944), a.g.m., s. 8.

52 Bilsel, Cemil (1944), "Medenî Kanun ve Lozan Muahedesi", *Medenî Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin*, İstanbul: Kenan Matbaası, s. 41 vd.

53 "Lozan Sulh Muahedenamesinin kabulüne dair kanunlar" (1931), *Düstur*, Üçüncü Tertip C. 5, İstanbul: Necmi İstikbal Matbaası, s. 40 vd.

54 Bilsel, a.g.m., s. 46 vd.

55 Hirsch Ernst E. (2005), "İsviçre Kanunu-Türk Hukuku", *Ankara ve Lozan Arasında*, (Derl. M. Schweizer), Ankara: Phoenix Yayınevi, s. 350-352.

Kanunu'nun, "Bağımsızlık altında ve bağımsızlığın muhafazası için Batılılaşma politikasının sembolü" olarak ifade etmiştir.⁵⁶

Hâliyle, İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulü Yunan Hükümeti'nin Milletler Cemiyeti nezdinde itirazını da geçersiz kılmış, Almanya, Kolombiya ve Çekoslovakya temsilcilerinden oluşan Milletler Cemiyeti Konseyi meseleyi incelemiş ve Türk tarafını haklı görmüştür. Cemal Bilsel'e göre, devlet güçlü olduğu zamanlarda gayrimüslimlere yönelik bir takım müsaadeler vermiş, zayıf düştüğünde ise bu müsaadeler, fermanlar ve muahedelerle imtiyaz özelliği kazanmışlardır. Bu şekilde azınlıklar "devlet içinde devlet" olacak kadar güçlenmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin din ile devlet işlerini ayrı tutması, İsviçre Medeni Kanunu'nu kabul etmesi ve din serbestiyeti tanınması tam da aynı ülkede aynı hukuku engellemeyi sağlamıştır, zira kabul edilen Medeni Kanun'un azınlıkların şahsi ve aile hukukuna uymayan bir maddesi bulunmamaktadır.⁵⁷

Medeni Kanun, bir başlangıç kısmı, sırasıyla şahıs hukuku, aile hukuku, miras hukuku ve aynı hakları kapsayan dört kitap ve 937 maddeden oluşmaktadır. Mecelle'de düzenlemeye dahil edilmeyen ve birinci kitabı teşkil eden şahıs hukuku 73 maddeden; ikinci kitabı teşkil eden aile hukuku toplam 356 maddeden oluşmaktadır. Keza yine Mecelle'de bulunmayan miras hukuku üçüncü kitapta ele alınmış ve 178 maddeden ve son olarak aynı haklar 319 maddeden oluşmaktadır.⁵⁸ Burada denilebilir ki İsviçre Medeni Kanunu'ndan iktibas edilen Türk Kanunu Medenisi aile hukukunu diğerlerine nazaran daha kapsamlı bir şekilde ele almıştır.

Bununla birlikte, Kanun'un, Meclise sunulduktan sonra bilhassa Besim Atalay ve Mahmut Esat Bey'ler tarafından dile getirilen "farklı içtihatlar" veya farklı hukuk sistemlerinin sorunlarına çözüm sunma gerekçesi açıklamalara ait satır aralarında kaybolmaktadır.

Kısacası, İsviçre'de yeknesak bir medeni kanun arayışı da bu esaslı gerekçe ile ortaya çıkmış ve bu yönüyle Osmanlı'da yaşanan hukuki sorunlara bir ayna niteliği taşımaktadır. Bu durumu İsviçre Federal Arşivi'nde bulunan İsviçre Medeni Kanunu'nun yazım aşamasına ilişkin evraktan da anlamak mümkündür. Makalenin bundan sonraki kısmında, bu evraktan elde edilen Eugen Huber kaynakçasından yola çıkarak, açıklamalar içerisinde kaybolan esaslı bir gerekçenin temeli irdelenecektir.

Eugen Huber'in İsviçre Medeni Kanunu Çalışmalarında Derlediği Kaynakça

İsviçre Medeni Kanunu'nun ihtiva ettiği sözlü ve yazılı temel, konu üzerinde çeşitli dersler vermiş veya çalışmalar kaleme almış insanların birikimine dayanmaktadır. Eugen Huber, bu birikime yönelik -anlaşıldığı kadarıyla İsviçre'de o dönem mevcut olan literatürün sadece bir seçkisi- bir kaynakça yazmış ve bu kaynakça kitapçık halinde İsviçre Federal Arşivi'nin İsviçre Medeni Kanunu ve Eugen Huber evrakına ilişkin dosyalarda bulunmaktadır.⁵⁹

Kitapçık 249 sayfa, altı ana kısım ve 174 maddeye bölünmüş alt başlıklardan oluşmaktadır. Bu başlıklara göre dizinlenmiş kaynak sayısı 2.292'dir.⁶⁰ Söz konusu kaynaklar,

56 Plagemann, a.g.m., s. 21.

57 Bilsel, a.g.m., s. 53 vd.

58 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926, s. 1-86.

59 E22-1000134-2041: Eugen Huber, *Übersicht zu den Vorlesungen über das schweizerische Privatrecht*, 1918, 1-236.

60 236 sayfa numaralandırılmıştır. Bununla birlikte bazı sayfalar, sayının yanına a harfi eklenerek çift numaralandırılmıştır. Örneğin 32 ve 32a veya 67 ve 67a. Kitapçıkta 89 sayfa numarası yoktur. Bu şekilde 249 sayfa

İsviçre'de mevcut hukuk sorunlarının on dokuzuncu yüzyıl boyunca hem İsviçreli devlet adamları hem de hukukçuları tarafından çokça irdelendiğini göstermektedir. Tamamını bu makalede ele almak mümkün değildir ve fakat Mahmut Esat Bey'in gerekçesine örnek teşkil edilebilecek bazı künyeleri burada biraz daha ayrıntılı ele almak mümkündür.

Bu bağlamda, kapsamlı ve İsviçre hukukuna yönelik temel kaynaklar arasında yer alabilecek çalışmaların bir örneğini, Alman asıllı İsviçreli Siyasetçi ve Hukukçu Ludwig Snell tarafından 1837 ve 1845 yıllarında iki cilt olarak yayınlanmış „*İsviçre Devlet Hukuku El Kitabı*“ teşkil edebilir. Snell, ilk ciltte federal devlet hukukunun, ikinci ciltte ise kantonal hukukun temel metinlerini yayınlamıştır. Huber bunlardan 1845 yılında yayınlanmış ikinci cildini listeye dahil etmiş. Söz konusu ciltte, St. Gallen, Graubünden, Aargau, Thurgau, Tessin, Waadt, Wallis, Neuenburg ve Cenevre kantonlarının kendi içlerinde revizyona da uğramış anayasaları mevcuttur.⁶¹

Huber'in İsviçre özel hukukunun gelişim tarihine ve özelde kantonal özel hukuka dair ayıkladığı konuşma ve metinler içerisinde birkaç örnek vermek gerekirse, dönemin devlet adamı ve çalışmalarıyla hukuk alanında da meşhur Johann Jacob Blumer'in çalışmasından bahsedilebilir. Blumer, „*İsviçre Demokrasilerinin Hukuk Tarihi*“ adını taşıyan iki ciltlik çalışmasında, Uri, Schwyz, Unterwalden, Glarus, Zug ve Appenzell kantonlarının hukuk tarihini ele almaktadır. 1850 yılında yayınlanan ilk ciltte yazar, İsviçre'nin Ortaçağ'da dağlık arazisindeki kantonlarda hukukun nasıl başladığını ve geliştiğini incelemektedir. 1858 yılında yayınlanan ikinci ciltte ise, Reformasyon'dan Helvetia Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar olan daha yakın bir dönemi irdelemektedir. Söz konusu ikinci ciltte yazar, dinî ayrışmanın, mezheplerin, federal ve konfederasyon hukukunun, ayrıca bunların diğer devletlerle olan etkileşiminin, taşra toplulukları ile meclislerinin ve yerel danışma kurullarının İsviçre hukukuna etkileri üzerinde durmaktadır. Yazar, halk hâkimiyetinin İsviçre topraklarında kazandığı zaferi ve temsilde demokratikleşmenin tarih içerisinde gösterdiği anayasal gelişmeyi irdelemekte ve bu bağlamda çalışması İsviçre hukuk tarihi üzerinde yayınlanmış temel bir eser niteliğini taşımaktadır.⁶²

Eugen Huber'in, İsviçre özel hukukunun kavram ve karakterine yönelik sıraladığı çalışmalara bir diğer örnek, dönemin önemli hukuk tarihçisi Johannes Schnell'in *Zeitschrift für schweizerisches Recht* (İsviçre Hukuku Dergisi)'in ilk sayısı için kaleme aldığı önsözdür. Schnell bu önsözde, derginin görevlerine ilişkin açıklamaların yanın sıra, İsviçre hukukunun teori ve pratikte sorunlarına değinmiştir. Bu sorunlar arasında, İsviçre'nin ve kantonların tarih boyunca esinlendikleri Fransa ve Alman toprakları gibi çeşitli hukuk sistemleri de mevcuttur. Örneğin Reformasyon öncesi Zürih ve Schaffhausen, Konstanz adlı Alman şehrinin ana hukukunu temel alırken, Freiburg ve Bern kentleri Köln hukukundan esinlenmiştir. Kısacası bu kantonlar Kuzey ve Güney Almanya hukukundan esinlenmiştir. Buna, Reformasyon ve 1798 Helvetia Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, Cenevre'nin, Bourges gibi Fransız kentlerinin hukukundan esinlenmesi dahil olmuştur. Bu bağlamda Schnell, hiçbir kanton hukukunun tek başına yabancı kaynaklara dayanmadığını, yerel

sayısı elde edilmektedir. Eugen Huber künyeleri numaralandırmamıştır. Bazı kaynaklar bir önceki bölümlerde dizinlenmiş olanlara atıftır. Bunlar tarafımızca hesaba dahil edilmemiştir.

61 Snell, Ludwig (Hrsg.) (1837/ 1845), *Handbuch des Schweizerischen Staatsrechts*, Zürich: Orel, Füssli und Compagnie.

62 Blumer, Johann Jacob (1850), *Staats-und Rechtsgeschichte der schweizerischen Demokratien, oder der Kantone Uri, Schwyz, Unterwalden, Glarus, Zug und Appenzell*, St. Gallen: Scheitlin und Zollikofer; Blumer, Johann Jacob (1858), *Staats-und Rechtsgeschichte der schweizerischen Demokratien, oder der Kantone Uri, Schwyz, Unterwalden, Glarus, Zug und Appenzell*, St. Gallen: Scheitlin und Zollikofer.

hukukun özelliklerini de taşıdığını ortaya koymuş ve bunları ortaya çıkarmanın ve değerlendirmenin de söz konusu derginin bir görevi olduğunu ifade etmiştir.⁶³

Schnell'in Huber kaynakçasında yer alan tek makalesi bu değildir. 1857 yılında, aynı derginin altıncı cildinde yayınlanmış ve Zürih, Neuenburg ve Wallis kantonlarının yeni medeni kanunlarını inceleyen bir diğer makalesi daha mevcuttur. Zürih'in Doğu İsviçre, Neuenburg'un Batı İsviçre ve Wallis'in Güney İsviçre'yi temsil eden merkezler olarak ele alındığı makalede Schnell, medeni kanunların farklılıklarına değinmiştir. Buna göre Zürih'teki mevcut hukuk, ilk Alman topluluklarında mevcut olan hukuktan etkilenmiş ve zamanla Roma hukukunun etkisi altında kalmıştır. Bununla birlikte, kontluklar, egemenlik bölgeleri, resmî daireler, yetki bölgeleri (Vogtei) ve saraylardan oluşan kantonda hukuk da bulunduğu yere bağlı olarak değişim göstermiştir. En nihayetinde Zürih'in temel kanun metinleri 27 ciltlik bir koleksiyon ihtiva etmiştir ki, Keller ve Bluntschli tarafından gerçekleştirilen revizyona bunlar esas alınmıştır.⁶⁴

Schnell'e göre Neuenburg Medeni Kanunu da -ikinci dereceden de olsa- yine Alman hukukudur. Keza Roma hukukunu esas almasa da kendisini ondan tam bağımsız kılamamıştır. Bunun dışında Franche-Comté bölgesi hukukundan ve Ahit'ten etkilenmiştir. On dokuzuncu yüzyılda standart bir medeni kanuna ilişkin arzular giderek arttığında, Neuenburg Medeni Kanunu da giderek sekülerleşmiş, örneğin, medeni evlilik talep edilmiş ve -o vakte kadar tıpkı Fransa'daki gibi- resmî bir evliliğin dinî bir nikahtan önce gelmesi gerektiği üzerinde anlaşmıştır. Kanun'un revizyonu görevi hem Fransa hem Neuenburg hukukunu iyi bilen Piaget'e verilmiştir.⁶⁵

Wallis Kantonu'nun Medeni Kanunu ise yazara göre Roma hukukundan uzak, doğrudan Cermen hukuku özelliklerini barındırmaktadır. Bununla birlikte, kantonda farklı bölgelerden ve kökenlerden insan toplulukları yaşamış, bu durum da kantonda farklı hukuk anlayışlarına ve uygulamalarına sebebiyet vermiştir. Kantonun bir kısım vadisinin bir psikoposluk altında birleşmesinden dolayı dinî yorumlardan ve bununla din adamlarının Roma hukukundan anladığı ve öğrettiği kadarından da bolca etkilenmiştir. Yazar, aile ve miras hukukunda Neuenburg ve Wallis Medeni Kanunlarının Fransız *Code Civil*'e bağlandığını, Zürih'in ise geleneksele önem veren bir Medeni Kanun'da karar kıldığını belirtmektedir. Buna göre, Neuenburg ve Wallis'te miras hukuku mülk edinmenin, evlilik hukuku ise anlaşmaların bir meselesidir. Neuenburg'da resmî evlilik daha keskindir ve fakat Wallis'te hâlihâzırda dinî özelliklerini yitirmemiştir. Zürih ise evlilik ve miras hukukunu başlı başına ele almış ve Kanun'a mevcut yerel hukuk anlayışını temel kılmıştır.⁶⁶

Zürih'in diğer kantonlara nazaran kendi başınlığı Velidedeoğlu tarafından da irdelenmiştir. Velidedeoğlu, bu katonda yabancı hukuka karşı yerli hukukun esas alındığını dile getirmiş ve bunun İsviçre'de orijinal bir Kanun olduğunu, diğer bazı kantonlarca da iktibas edildiğini ifade etmiştir.⁶⁷ Velidedeoğlu, konuya ilişkin bir diğer makalesinde de, Zürih'in kendi yerel hukukunu birleştirdiğini, Kanun'un Zürih hukukunun özelliklerini taşıdığını ve bu Kanun'un yeknesak bir İsviçre Medeni Kanunu'nun yapımına model oluşturduğunu ifade etmiştir.⁶⁸

63 Schnell, Johannes (1852), "Über die Aufgabe dieser Zeitschrift", *Zeitschrift für schweizerisches Recht*, Erster Band, Basel: Druck und Verlag von C. Dettloff, s. 3-19.

64 Schnell, Johannes (1857), "Die neuen Civilgesetze von Zürich, Neuenburg und Wallis", *Zeitschrift für schweizerisches Recht*, Sechster Band, Basel: Bahnmeier's Buchhandlung (C. Detloff), s. 53-58.

65 Schnell, (1857), a.g.m., s. 58-62.

66 Schnell, (1857), a.g.m., s. 62-66.

67 [Velidedeoğlu], (1940), a.g.m., s. 149.

68 [Velidedeoğlu], (1944), a.g.m., s. 343.

Eugen Huber kaynakçasında yer alan bir diğ er örnek, Zürih'te hukuk profesörü Friedrich von Wyss'in 24 Ocak 1863 tarihinde gerçekleştirdiği konuşmasıdır. „*Hukuk İlimiyle İlişkisi Bağlamında İsviçre Özel Hukuku*“ başlığını taşıyan konuşma aynı yıl içerisinde yayınlanmıştır. Wyss bu konuşmasında, yerel hukuk geleneğinin kısmen direnmiş olması sebebiyle Roma hukukunun geç gelişini irdelemiş, şüphe uyandırmış olmasından dolayı, bilimsel eğitimin arandığı yerlerde tarihten ve devlet hukukundan istifade edildiğini vurgulamıştır. Wyss, bu durumun örneğ in vasiyet hakkının kullanılmamış olması (Intestaterbrecht) gibi hukuki meselelerde dâhi sıkıntılar ortaya çıkardığını, yargıçların kararı kent danışma kurullarına bıraktığını, bu kararların da genelde vakadan yola çıkarak ortaya konduğu için belirgin olmadığını ifade etmiştir. Keza yerel hukuk dışında Roma ve Alman hukukundan istifade eden ve henüz tam manasıyla birleşmemiş İsviçre hukuku bu süreçte bir de çağdaş dünyanın gereksinimlerine karşılık vermek zorunda kalmıştır ki, bu durum Wyss tarafından konuşmasında ayrıntılarıyla irdelenmiştir.⁶⁹

Kuşkusuz, İsviçre kantonlarının faydalandığı bu geniş hukuki yelpaze kendi içerisinde farklılıkların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Huber'in, kaynakçasında, İsviçre hukukunun bu bağlamda mevcut sorunlarına ve muhtemelen tek bir kanun yönünde izlenecek yollara yönelik yapılan incelemelere de yer verdiği anlaşılmaktadır. Buna bir örnek, *Bern Hukukçular Cemiyeti Dergisi* (Zeitschrift des bernischen Juristenvereins)'nde yer alan ve İsviçreli Hukukçu Henri Carrard'a ait olan makaledir. Carrard, 1873/74 yılında derginin dokuzuncu cildinde yer alan makalede, İsviçre'nin Romandia ile Alman bölgelerinde mevcut medeni hukuk farklılıklarını birleştirmeye dönük bir inceleme sunmuştur.⁷⁰

Derginin aynı cildinde yer alan diğ er bir İsviçreli Hukukçu, Carl Hilty'nin makalesi de Huber tarafından kaynakçaya eklenmiştir. Hilty makalesinde, karşılaştırmalı olarak, sivil kanun yapımına ilişkin İsviçre'nin Fransız ve Alman bölgeleri arasındaki temel farkları incelemiş ve bunlara yönelik bir uzlaşma imkânı sunmak istemiştir. Hilty, kantonal hukukun daha geniş bir şekilde birleştirilmesine yönelik muhalefetin temel gerekçesine değ inmiş, söz konusu muhalefetin gelenekselde mevcut olan zihnî mülkün terk edilecek olmasından duyulan endişeden kaynaklandığını ifade etmiştir. Hilty'e göre tarihten örnekler, bu tür dönüşümlerin eskinin tamamen yok edilmesi veya yeni olan ile keskin farklılıklar oluşturması değil, daha ziyade yeni hukukun da gelenekten istifade ettiğ inin anlaşılır kılınmasıyla azalmıştır. Yazarın bu bağlamda gösterdiği örnekler, *12 Levha Kanunları*'na devletin temellerini sarsacak güçte bir muhalefetin, komisyonun seçimiyle yok olduğu ve benzer bir süreci Avusturya Medeni Kanunu'nun ve aynı şekilde *Code Napoléon*'un yaşadığıdır. Yine İsviçre'de o an için Alman ve Fransız hukuk anlayışları arasındaki köklü farklılıklar mevcuttur ve bunlar hakkındaki bilgisizlik de, Hilty'e göre, 25 farklı medeni kanundan, millî yeknesak bir kanun oluşturma önünde engel teşkil eden sebepler arasındadır. Yazar bu sebeple incelemesini bu iki hukuk anlayışını irdelemek üzerine inşa etmiştir. *Code Napoleon*'dan ve Fransız hukukundan esinlenen kantonlar Bern-Jura, Cenevre, Waadt, Neuenburg, Wallis, Freiburg ve Tessin'dir. Yerli ve yabancı millî hukukun birleştiği bu aşamalarda da İsviçre için sorunlar doğmuştur. *Code Napoleon* tarih içerisinde birçok düzenleme geçirmiş olmasına rağmen, bu düzenlemeler örneğ in Bern-Jura'daki uygulamalara yansımamış, bu şekilde Fransız *Code Napoleon* ile Bern-Jura'da uygulanan *Code Napoleon* da özünde farklı kalmışlardır. Bu durum Bern kantonunda bulunan diğ er şehirlerin hukuk sistemlerine de yansımış ve örneğ in ipotek meselesinde dahi, sadece

69 Wyss, Friedrich v. (1863), *Das schweizerische Privatrecht in seiner Beziehung zur Rechtswissenschaft*, Antrittsrede, gehalten den 24. Januar 1863, Zürich: Druck der Offizin von Friedrich von Schulthess, s. 3 vd., 17 vd.
70 Carrard, Henri (1874), "Etude comparative des législations civiles de la Suisse romande et celles de la Suisse allemande. Essai de conciliation de leurs principales différences", *Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins*, 9 (1873/1874), Bern: Druck und Expedition der Stämpflichen Buchdruckerei, 133-179.

Bern’de üç farklı ipotek sistemi yerleşmiştir. Hilty, *Code Napoleon*’un diğer Fransız hukukundan esinlenen kantonlar açısından sorunlarına da ayrıntılarıyla değinmiştir.⁷¹

Bern kantonunda dahi farklı kanuni uygulamaların oluşması, Hilty’nin çalışmasından çok önce tek bir kanun oluşturma gereği doğurmuş ve Huber, buna yönelik bir incelemeyi yine kaynakçasına eklemiştir. Niklaus Niggeler’in *Bern Hukukçular Cemiyeti Dergisi*’nin 1866/67 yılında yayınlanmış üçüncü cildinde yer alan „*Bern Medeni Kanununun Revizyonu*“ başlıklı makalesinden, iyileştirmeye yönelik çalışmaların sürecini okumak mümkündür.⁷²

Yüzyılın sonuna doğru mevcut hukuk ve kanunların kodifikasyonuna yönelik tartışmalar daha keskin mütalaalara sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda kaynakçada yer alan bir diğer incelemeyi Albert Affolter’in aynı derginin 28. cildinde yer alan bir makalesi teşkil etmektedir. 1892 yılında yayınlanan ve „*Medeni Kanunun Kodifikasyonu*“ başlığını taşıyan makalede Affolter, o tarihte Almanya’da da mevcut kodifikasyon çalışmalarından yola çıkarak, bu tür bir çalışma esnasında nelere ihtiyaç duyulduğu üzerinde durmuştur. Yine, binlerce maddeden oluşan ve bilgi sahibi olmak isteyen için ilk bakışta ürkütücü olan bir Medeni Kanun yerine, daha öz bir halde hazırlanmış bir Medeni Kanun’un geniş kesimler için daha uygun ve halkçı olduğunu vurgulamıştır. „*Bunun ötesinde bir Sivil Kanun, bir ders kitabı karakterini taşıyan her şeyi engellemelidir; hukuki yapılar barındırmamalıdır ve hatta her türlü hukuki ifadeden kaçınılmalıdır*“ diyen Affolter, çıkarılacak standart bir yasanın nasıl olması gerektiği (lex ferenda) konusunda kişi hukukundan mülk ve borçlar hukukuna kadar çeşitli örnekler vermiştir.⁷³

Affolter’in burada bahsettiği kolay anlaşılabilir bir dilde kanun hazırlama gereksinimi kuşkusuz Avrupa’daki ilk kanunlarla ortaya çıkan kazuist veya mücerret olma tartışmasıyla da alakalıdır. Velidedeoğlu’na göre, Fransız Devrimi’nden önce ilk büyük ve kapsayıcı kanunlarını ortaya koyan Prusya’nın, hem özel hem de kamu hukukunu kapsayan *Prusya Devletleri Umumi Kanunu* 17 bin maddeden müteşekkildir. 1804 Fransız *Code Civil*’i devrimden sonraki telakkiyi de dâhil eden daha derli toplu ve mücerret bir Kanun’u ihtiva etmektedir. 1811 tarihli Avusturya Medeni Kanunu da bu vasfiyle Fransız Kanunu’ndan ilham almıştır.⁷⁴

Hâliyle, evvelinde bir Prusya kanun metni yazılmış olsa da, Fransız Devrimi’nden itibaren yükselen fert ve millet ile birlikte, bunların ihtiyaçları ve anlayabilecekleri bir dilde kanun yazma isteği zaten en başından itibaren mevcuttur denilebilir.

Affolter’in 1892’de talep ettiği halk için halkın kolay anlayabileceği bir dilde bir medeni kanun kodifikasyonu Eugen Huber ile başarıya ulaşmıştır. Huber’in İsviçre Medeni Kanunu, döneminde ve sonrasında, halkın kolay anlayabileceği bir dilde kaleme alınmış ve hâkime çokça salahiyetler tanımış olması dolayısıyla da „*cumhuriyetçi düstur*“ olarak ifade edilmiştir. Bunda şüphesiz -sadece ilkökul eğitimine sahip- eşi Lina Weissert’in tüm metinleri okuyup düzeltmesinin de bir etkisi olmuştur.⁷⁵

71 Hilty, Carl (1874), „Die Hauptdifferenzen der französischen- und deutschschweizerischen Civilgesetzgebung, mit Rücksicht auf die Möglichkeit ihrer Vereinbarung“, *Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins*, 9 (1873/1874), Bern: Druck und Expedition der Stämpflichen Buchdruckerei, s. 67-75.

72 Niggeler, [Niklaus] (1867), „Revision der bernischen Civilgesetzgebung“, *Zeitschrift des bernischen Juristenvereins*, 3 (1866/67), Bern: Druck und Expedition der Buchdruckerei Rieder & Simmen, s. 325-334.

73 Affolter, Albert (1892), „Zur Kodifikation des Civilrechts“, *Zeitschrift des bernischen Juristen-Vereins*, 28 (1892), Bern: Druck und Expedition der Haller’schen Buchdruckerei, s. 151-188.

74 [Velidedeoğlu], (1940), a.g.m., s. 145 vd.

75 Kieser, Hans-Lukas; Meier, Astrid ve Stoffel, Walter (2008), „Türkische Rechtsrevolution, eine Geschichte transkultureller Interaktion (Einleitung)“, *Revolution islamischen Rechts: Das Schweizerische ZGB in der Türkei*, Zürich: Chronos, s. 13.

Hem hukukçular hem de halk tarafından kolay anlaşılabilir bir dilde kanun hazırlamaya dönük tartışmalar Osmanlı'da da mevcut olmuştur. Mecelle ile ilgili çalışmalar kolay anlaşılabilir bir kanuna ihtiyaç duyulduğu için de başlamıştır. Ne var ki hem henüz Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde anlaşılır bir dilde yazılmamış olmakla eleştirilmiştir.⁷⁶

Nihayetinde, İsviçre Medeni Kanunu'nun da karmaşık ve birbirleriyle örtüşmeyen hukuk anlayışlarını toparlama isteği, hukukçular ve toplum için anlaşılır bir dilde kanun yazma gereği, yerel ve dinî hukuk ile çağdaş hukuku yeknesak bir kanunda birleştirme ihtiyacı gibi sebeplerden doğduğunu ve Eugen Huber'in de bunu çok iyi tahlil ederek bu kaynakça ile ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Millî devletlerin inşa süreci, birleştirilmiş bir kanun inşası sürecini de beraberinde getirmiştir. Bunun ilk örneğini Prusya göstermiş olsa da, halk egemenliğini esas alan, cumhuriyetçi, mücerret ve kolay anlaşılabilir bir dilde kanun yazma Fransız Devrimi'nden sonra daha da önem kazanmış görünmektedir. Kodifikasyon süreçleri, bu makalede örneği verilenler arasında, özellikle İsviçre'de ayrıcalıklı ve zorlu bir konum teşkil etmektedir. Zira yerel hukuk ile yabancı hukuk çok karmaşık bir şekilde bir araya gelmiş, kısmen beraber kısmen birbirlerine direnerek onyıllar içerisinde bir gelişim göstermişlerdir. Kanunlaştırma hareketlerinin Osmanlı-Türk devlet ve toplum hayatındaki akisleri Sultan II. Mahmud dönemi itibariyle giderek daha belirgin hale gelmiş, Tanzimat ve Islahat süreçlerinde temellenmişlerdir. Bilhassa Fransız kanunlarından yapılan veya düşünülen iktibasların, keza şer-i ve örfi hukukun ikincil bir konum kazanabilmesi, ticarî veya gayrimüslim hukuku alakadar ettiği alanlarda Osmanlı Devleti için pek sorunla karşılaşmamıştır. Yabancı hukukun iktibas, doğrudan mahrem alan olarak kabul edilen aileyi ilgilendirdiği tüm hususlarda dirençle karşılaşmıştır. 1.851 maddeden oluşan ve yıllar içerisinde tamamlanan Mecelle'nin aile, şahıs ve miras hukukunu kapsamaması bunun en belirgin örneğidir.

Osmanlı yıllar içerisinde aile hukukunda bir düzenleme öngörmüş, ne var ki Birinci Dünya Harbi yılları içerisinde ve İttihadçı dönemde ortaya konan *Hukuk-i Aile Kararnamesi* de temel soruna bir çözüm getirememiştir. Sorunun temelini, on sekizinci yüzyıldan itibaren giderek güçlenen fert ve fertlerden müteşekkil cemiyetleri beşikten mezara ve ötesine kadar alakadar eden tüm meselelerde artan sekülerleşme ve buna bağlı olarak ferdin fert ile ve fertlerin devlet ile olan ilişkilerinde dinî ve örfi anlayıştan kopuş teşkil etmektedir. Evvla mutlak surette hanefi, II. Meşrutiyet ile birlikte anlaşılın aynı zamanda farklı mezhepsel anlayışlara dayalı olarak ortaya konan çalışmalar bir netice vermemiş ve başarı gösterememiş görünmektedirler.

Tam bu noktada, Birinci Dünya Harbi sonunda ortaya konan Millî Mücadele ve akabinde imzalanan Lozan Antlaşması'nın kapsamlı bir kodifikasyonun itici gücü haline geldiği anlaşılmaktadır. Zira Osmanlı döneminden o yana gayrimüslimlere tanınan haklar Lozan Konferansları süresince de gündeme gelmiş ve Türk hükûmeti, acilen, Bilsel'in ifadesi ile "devlet içinde devlet" haline gelen azınlıklara yönelik uluslararası muhafazayı değil Türk devletini esas alacak bir kanun ortaya koyma gereğini duymuşlardır. Bozkurt'un hem gerekçesinde hem de sonrasında kaleme aldığı makalesinde ifade ettiği bu sebep, Batı'dan din ile devlet işlerini ayırmış herhangi bir kanunun alınmasına temel teşkil edebilir. Zira bu durumda gayrimüslimlerin imtiyazları kalkacak ve Türk devletine bağlı vatandaşlık anlayışı

76 Osmanağaoğlu, a.g.m., s. 114; [Velidedeoğlu], (1940), a.g.m., s. 192-193.

ortaya serilebilecek, bununla aynı zamanda yabancı devletlerinin Türk hukuk sistemine ezelden o yana mevcut müdahalelerine bir son verilecektir.

Herhangi bir Batı ülkesi kanunu değil, İsviçre Medeni Kanunu'nun resepsiyonuna ise farklı gerekçeler temel teşkil etmiş görünmektedir. Bunlar Bozkurt tarafından dile getirildikleri şekliyle, mutlaka Fransız Kanunu'nun *ihhtiyar*, Alman Kanunu'nun çok *soyud*, İsviçre Medeni Kanunu'nun ise en yeni Kanun olması dışında, ayrıca İsviçre'de kodifikasyon öncesi hukuki durumların -Hristiyan Batı ve Müslüman Doğu temelleri bir yana- Osmanlı-Türk hukuk sorunlarına olağanüstü benzerlik göstermesidir.

İsviçre'nin kendi içerisinde Alman, Fransız ve İtalyan bölgelerine ayrılması bir yana, yerli ve yabancı hukukun farklı içtihatları bu derece karmaşık hale getirmesi, kodifikasyon sürecindeki sorunlar ve bu sorunların nasıl giderileceğinin önemli İsviçreli hukukçular tarafından tespit edilmesi, bilhassa yerli hukukun yabancı hukuka neden direnç gösterdiği ve bunun nasıl aşılabileceğine yönelik öneriler ve ayrıca bir kanun yapımında önceki örneklerden yola çıkarak nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi mütalaalar on dokuzuncu yüzyıl boyunca İsviçre'de önemli bir mesele halini almış görünmektedir.

Eugen Huber'in ortaya koyduğu kaynakça, İsviçre'deki, esasen birbirlerine çok kısa mesafelerde bulunan bölgelerin birbirinden farklı hukuk anlayışlarını ve bunların nasıl bir araya getirilip birleştirilebileceği konularında önemli ve çok esaslı bir deneyimi ihtiva etmektedir. Bozkurt, İsviçre'deki hukuk eğitimi sırasında bu kaynakçanın barındırdığı bilgilerden ve ortaya koyduğu deneyimden muaf kalmış olamaz.

Hâliyle, Kanun'un Batı'dan resepsiyonu için Osmanlı'dan o yana mevcut hukuki sorunların Cumhuriyet Türkiye'sine taşınmak istenmemesi, devletin çekirdeği olarak ailenin mahrem ve mutlak surette dinî bir alandan çıkarılıp millet egemenliği anlayışına uygun olarak sivil bir alana taşınması, Osmanlı'dan o yana gayrimüslimlere tanınan imtiyazların Lozan Antlaşması ile tekrar gündeme gelmesi ve kapitülasyonların kaldırılmasının süreklilik kazanabilmesi gerekçe gösterilebilir.

Kanun'un İsviçre'den resepsiyon yöntemiyle alınmasının temelinde ise, Osmanlı'da ortaya çıkan kanunlaştırma hareketlerinin ve bunların ortaya koyduğu sorunların İsviçre'de yaşanan süreçle büyük benzerlik göstermesi yatıyor denebilir.

Çalışmanın, Eugen Huber Kaynakçasının barındırdığı geniş sorunsal üzerinde karşılaştırmalı ve çok daha ayrıntılı incelemelere imkan tanıması temenni dahilindedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri (İsviçre Federal Arşivi Bern/ Schweizerisches Bundesarchiv Bern)

E22-1000134-2041: Eugen Huber, *Übersicht zu den Vorlesungen über das schweizerische Privatrecht*, 1918, 1-236.

T.B.M.M. Zabıt Cerideleri

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 7, İçtima Senesi 1, İkinci İçtima, 3.3.1340.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 11, İçtima Senesi II, 25nci İçtima, 22.12.1340.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Dördüncü İçtima, 11.2.1926.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III, Elli Yedinci İçtima, 17.2.1926.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 25, İçtima Senesi III, 109ncü İçtima, 29.5.1926.

Kitap, Makale ve Ansiklopediler

- Affolter, A. (1892). "Zur Kodifikation des Civilrechts". *Zeitschrift des bernischen Juristen-Vereins*, 28(1892), Bern: Druck und Expedition der Haller'schen Buchdruckerei, 151-188.
- Akalın, Ş. H. vd. (Hz.) (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası.
- Ayiter, F. (1944). "Yabancı Kanunların Alınması ve Millî Hukuk". *Medenî Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin*. İstanbul: Kenan Matbaası.
- Belgesay, M. R. (1940). "Tanzimat ve Adliye Teşkilâtı". *Tanzimat I, Yüzüncü yıldönümü münasebetile*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Bilsel, C. (1944). "Medenî Kanun ve Lozan Muahedesi". *Medenî Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin*. İstanbul: Kenan Matbaası.
- Blumer, J. J. (1850). *Staats-und Rechtsgeschichte der schweizerischen Demokratien*. oder der Kantone Uri, Schwyz, Unterwalden, Glarus, Zug und Appenzell. St. Gallen: Scheitlin und Zollikofer.
- Blumer, J. J. (1858) *Staats-und Rechtsgeschichte der schweizerischen Demokratien*. oder der Kantone Uri, Schwyz, Unterwalden, Glarus, Zug und Appenzell. St. Gallen: Scheitlin und Zollikofer.
- Bora, Tanıl ve M. Gültekingil (Ed.) (2004). "Tanzimat Fermanı". *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*. İstanbul: İletişim.
- Bozkurt, G. (1994). "Mahmut Esat Bozkurt'un Laik Hukuka Geçiş Katkıları". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 201-209.
- Bozkurt, G. (Mart 1998). "Azınlık İmtiyazları-Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XIV(40), 247-261.
- Bozkurt, M. E. (1944). "Türk Medenî Kanunu Nasıl Hazırlandı?". *Medenî Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin*. İstanbul: Kenan Matbaası.
- Carrard, H. (1874). "Etude comparative des législation civiles de la Suisse romande et celles de la Suisse allemande. Essai de conciliation de leurs principales différences". *Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins*, 9(1873/1874), Bern: Druck und Expedition der Stämpflichen Buchdruckerei, 133-179.
- Engin, Z. Ö. Ü. (2014). "Medeni Kanun ve Toplumsal Dönüşüm". *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*. Fethi Gedikli (Ed.), İstanbul: XII Levha, 31-43.
- Hilty, C. (1874). "Die Hauptdifferenzen der französisch- und deutschschweizerischen Zivilgesetzgebung, mit Rücksicht auf die Möglichkeit ihrer Vereinbarung". *Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins*, 9(1873/1874), Bern: Druck und Expedition der Stämpflichen Buchdruckerei, 65-109.
- Hirsch E. E. (2005). "İsviçre Kanunu-Türk Hukuku". *Ankara ve Lozan Arasında*, (Derl. M. Schweizer). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kara, İ. (Haz.) (1997). "Seyyid Bey (1873-1925)". *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*. (Haz. İ. Kara). İstanbul: Kitabevi.
- Karahasanoglu, C. O. (2011). "Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye'nin Yürürlüğe Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi". *OTAM*, 29(29), 93-124.
- Keleş, E. (2005). "Tanzimat Dönemi'nde Rüşvetin Önlenmesi İçin Yapılan Düzenlemeler". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(38), 259-280.

- Kieser, H.-L., A. Meier ve W. Stoffel (Hg.) (2008). *Revolution islamischen Rechts: Das Schweizerische ZGB in der Türkei*. Zürich: Chronos.
- Kieser, H.-L., A. Meier ve W. Stoffel (2008). "Türkische Rechtsrevolution, eine Geschichte transkultureller Interaktion (Einleitung). *Revolution islamischen Rechts: Das Schweizerische ZGB in der Türkei*. Zürich: Chronos.
- Kieser, H.-L. (2008). "Mahmut Bozkurt und die >Revolution des Rechts< in der jungen Republik Türkei". *Revolution islamischen Rechts: Das Schweizerische ZGB in der Türkei*, (Hg. H.-L. Kieser, A. Meier, W. Stoffel). Zürich: Chronos.
- Kili, S. (1994). "Mahmut Esat Bozkurt Hukuk Devrimi ve Çağdaşlaşma ". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 275-284.
- Küçükçitiriyaki, A. Y. (2014/2). "Osmanlı Devletinde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-i Aile Kararnamesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(26), 177-201.
- "Lozan Sulh Muahedenamesinin kabulüne dair kanunlar" (1931). *Düştur*. Üçüncü Tertip Cilt 5. İstanbul: Necmi İstikbal Matbaası.
- Niggeler, [N.] (1867). "Revision der bernischen Civilgesetzgebung". *Zeitschrift des bernischen Juristenvereins*, 3(1866/67), Bern: Druck und Expedition der Buchdruckerei Rieder & Simmen, 325-334.
- Öğüt, S. (2003). "Mahrem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 27, 388-389.
- Parlatır, İ. (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Pinloche, A. (1931). *Deutsch-Französisches Wörterbuch*. Paris: Libraire Larousse.
- Plagemann, G. (2008). "Die Einführung des ZGB im Jahre 1926". *Revolution islamischen Rechts: Das Schweizerische ZGB in der Türkei*. (Hg. H.-L. Kieser, A. Meier, W. Stoffel). Zürich: Chronos.
- Seyyid Bey (1997). "İçtihat ve Taklit". *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*. (Haz. İ. Kara). İstanbul: Kitabevi.
- Schnell, J. (1852). "Über die Aufgabe dieser Zeitschrift". *Zeitschrift für schweizerisches Recht*, Erster Band, Basel: Druck und Verlag von C. Dettloff, 3-19.
- Schnell, J. (1857) "Die neuen Civilgesetze von Zürich, Neuenburg und Wallis". *Zeitschrift für schweizerisches Recht*, Sechster Band, Basel: Bahnmeier's Buchhandlung (C. Detloff), 53-96.
- Snell L. (Hrsg.) (1837/ 1845). *Handbuch des Schweizerischen Staatsrechts*. Zürich: Orel, Füssli und Compagnie.
- Şıpka, Ş. (2008). "Der Revolutionscharakter des Zivilgesetzes von 1926 aus frauenrechtlicher Perspektive". *Revolution islamischen Rechts: Das Schweizerische ZGB in der Türkei*. (Hg. H.-L. Kieser, A. Meier, W. Stoffel). Zürich: Chronos.
- [Velidedeoğlu], H. V. (1940). "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat". *Tanzimat I, Yüzüncü yıldönümü münasebetile*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- [Velidedeoğlu], H. V. (1944). "İsviçre Medenî Kanunu Karşısında Türk Medenî Kanunu". *Medenî Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin*. İstanbul: Kenan Matbaası.
- Velidedeoğlu, H. V. (1970). *Türk Medenî Kanunu ve Borçlar Kanunu*. (Türkçeleştirilmiş metinleriyle birlikte). Cilt I: Türk Kanunu Medenîsi. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Mahrem Alanda Sivil Hukuk İnşası: Mahmut Esat Bozkurt'un Medeni Kanun Gerekçesi ve Eugen Huber Kaynakçası

- Wyss, Fr. v. (1863). *Das schweizerische Privatrecht in seiner Beziehung zur Rechtswissenschaft*. Antrittsrede, gehalten den 24. Januar 1863. Zürich: Druck der Offizin von Friedrich von Schulthess.
- Young, W. M. (1949). "Eugene Huber ve İsviçre Medeni Kanununun Ruhu (1849-1923)". Çev. Jale Güral. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 162-180.
- Yücel, H. A. (1944). "[başlıksız]". *Medenî Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin*, İstanbul: Kenan Matbaası.